

5 Nisan kararlarında bütçe açıklarıyla ilgili hedeflere ulaşamamıştır ancak bütçe açıklarının azaltılması konusunda başarılı olunmuştur.

1994 yılında bütçe açıklarının Gayri Safi Milli Hasılaya (GSMH) oranı bir önceki yıla göre yaklaşık yarı yarıya azaltılmıştır. Bu gelişme bütçe açıklarının ve aynı zamanda kamu açıklarının azaltılması konusunda önemli adımlar atıldığını göstermektedir.

Bu çalışmada 5 Nisan kararlarıyla hedef alınan bütçe büyüklükleri, bu hedeflere ulaşmak için alınan tedbirler ve bütçe uygulama sonuçları üzerinde durulacak ve genel bir değerlendirme yapılmaya çalışılacaktır.

EKONOMİK ÖNLEMLER UYGULAMA PLANI ÇERÇEVESİNDE 1994 YILI BÜTÇE UYGULAMA SONUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

1- REVİZE EDİLEN BÜTÇE BÜYÜKLÜKLERİ

1.1.1994 tarihinde yürürlüğe giren 1994 Mali Yılı Bütçe kanununda;

Bütçe Harcamaları	:	819 trilyon lira
Bütçe Gelirleri	:	627 trilyon lira
Bütçe Açığı	:	192 trilyon lira

olarak öngörülmüştür.

Ancak 1994 yılının başında Türk ekonomisinde önemli bir kriz yaşanmış ve 5 Nisan tarihinden itibaren bir istikrar programı uygulanmaya başlanmıştır. Krizin en önemli nedeni hızla yükselen kamu açıklarıdır. Bu itibarla 5 Nisan Kararları olarak da adlandırılan programın öncelikli hedefi kamu açıklarını ve bu çerçevede bütçe açıklarını hızla düşürmek olmuştur.

5 Nisan Kararları çerçevesinde 1994 yılı sonunda bütçe giderlerinin 884.7 trilyon, bütçe gelirlerinin 781.7 trilyon ve bütçe açığının 103 trilyon olarak gerçekleştirilmesi hedef alınmıştır. Böylece bütçe açığının, bütçe kanununda öngörülen miktarın 89 trilyon lira gerisine çekilmesi öngörülmüştür.

II- ALINAN TEDBİRLER

Kamu kesimi açıklarının süratle azaltılması için, bir yandan harcamaları disiplin altına alıcı önlemler getirilirken, diğer yandan kamu gelirlerini artırıcı düzenlemelere gidilmiştir.

Bu çerçevede alınan bazı önemli tedbirler aşağıda belirtilmiştir.

Haldun DARICI*

5 Nisan 1994 tarihinde uygulamaya konulan Ekonomik Önlemler Uygulama Planının ilk satırları "Kamu açıkları uzun yıllardan beri Türk ekonomisinin gündemindeki en önemli yeri almıştır..." cümlesiyle başlıyordu. Planın muhtevasında ise, kamu açıklarının ve bu çerçevede bütçe açıklarının hızla aşağıya çekilmesi istikrarı sağlamanın temeli olarak belirtiliyordu.

5 Nisan Kararlarından itibaren yaklaşık bir yıllık süre geçmiş ve 1994 yılına ait bütçe uygulama sonuçları da belli olmuştur. Bu çerçevede şöyle bir soru sorulması mümkündür.

5 Nisan Kararları bütçe açığının azaltılması konusunda başarılı olmuş mudur?

Bu soruyu basit bir şekilde şöylece cevaplandırmak uygun olacaktır.

* Bütçe ve Mali Kontrol Daire Başkanı

1. Ekonomik Denge, Net Aktif ve Ek Motorlu Taşıtlar Vergileri ihdas edilmiştir.

2. Kamu kesiminin ürettiği mal ve hizmetlerin fiyatları yeniden belirlenmiştir.

3. Akaryakıt Tüketim Vergisinden bütçeye ayrılan pay % 50'den, % 90'a çıkarılmıştır.

4. Vergi kanunlarında yeni düzenlemeler yapılmıştır.

5. Sosyal tesis, lojman ve kampların hizmet tarifleri yeniden belirlenmiştir.

6. Mahalli idarelerin, vergi, SSK primi borçlarının genel bütçeden aldıkları paylardan kesilme imkanı getirilmiştir.

7. Bütçe harcamalarında önemli kısıntılara gidilmiş ve ödeneklerin belirli bir kısmı bloke edilmiştir.

8. Taşıt alımı, lojman tesis ve hizmet binası yatırımları durdurulmuştur.

9. Bütçeden kamu iktisadi teşebbüslerine yapılan transferlerde kısıntıya gidilmiştir.

10. Emekliler dışında ücretlilere vergi iadesi kaldırılmış, yıllık vergi iadesi sistemine geçilmiştir.

11. 1994 yılının ikinci yarısındaki maaş düzenlemeleri bütçe imkanları çerçevesinde yapılmıştır.

12. İşçilerin toplu iş sözleşmelerinden kaynaklanan ücret artışlarının ödemeleri zamana yayılmıştır.

13. Ayrıca Bütçe Uygulama Talimatları ve Tasarruf Genelgeleri ile harcamalarda tasarruf sağlayacak çeşitli tedbirler getirilmiştir.

Ana hatları ile belirtilen tüm bu tedbirlerin amacı, toplumun tüm kesimlerinin fedakarlıkta bulunarak öncelikle kamu açıklarının azaltılmasının sağlanmasıdır. Ekonomik Önlemler Uygulama Planının nihai amacı ise, kamudaki dengelerin tesisi ve sürdürülebilir bir büyüme ortamı yaratılarak sağlıklı bir ekonomik yapı ve devlet yapısının oluşturulmasıdır. Bu hedeflere ulaşmak için istikrar tedbirleriyle birlikte yapısal düzenlemelere de gidilmektedir.

III- UYGULAMA SONUÇLARI

1994 Mali Yılı Bütçe Kanununda 819 trilyon lira olarak öngörülen bütçe harcamaları yılsonunda 899 trilyon olarak gerçekleşmiştir. Yıl içerisinde ilave edilen özel ödenek harcamaları hariç bırakılırsa bu miktar 890 trilyon lira civarında bulunmaktadır.

Bu sonuç, harcamalarda gerçek anlamda bir tasarruf yapılamadığı şeklinde yorumlanabilir. Gerçekten de başlangıç ödeneklerine göre harcamalarda 71 trilyon liralık bir artış söz konusudur. Ancak harcamalardaki bu artışın iki önemli nedeni bulunmaktadır. Bunlar, borç faizleri için yapılan harcamalar ile sosyal güvenlik kurumlarına yapılan yardımlardır.

1994 Mali Yılı bütçesinde borç faizleri için 217.5 trilyon liralık ödenek ayrılmıştır. Ancak 1994 yılının başında ekonomide yaşanan kriz ve bunun sonucunda Hazinesinin kısa vadeli ve yüksek faizle borçlanmak zorunda kalması, bütçede borç faizleri için ayrılan ödeneklerin yetersiz kalmasına neden olmuştur. Bu nedenle borç faizleri için ek ödenek alınmış ve faiz harcamaları başlangıç ödeneklerine göre 81 trilyon liralık artışla 298 trilyon lira olarak gerçekleşmiştir.

1994 yılında bütçe harcamalarını artıran diğer bir neden de, SSK ve BAĞKUR'a yapılan transferlerdir. 1994 yılı bütçesinde bu kuruluşlar için ödenek ayrılmamış olmasına rağmen, diğer ödeneklerden tasarruf yapılmış ve bu kuruluşlara 19 trilyon liralık yardım yapılmıştır.

Borç faizlerindeki artış ve sosyal güvenlik kurumlarına yapılan yardımların 1994 yılı bütçesine getirdiği ek yük toplam 100 trilyon lirayı bulmuştur.

Bu iki kalemin dışında diğer harcamalarda önemli tasarrufa gidilmiştir. Savunma ve güvenlik dışında kalan diğer cari harcamalar ile yatırım ödeneklerinin yüzde 20'si bloke edilmiştir. Transfer harcamalarında da değişik oranlarda kesintilere gidilmiştir. Örneğin Kamu İktisadi Teşebbüsleri için bütçede 36.5 trilyon liralık ödenek ayrılmasına rağmen, bu ödeneklerin 15.5 trilyon liralık kısmı kullanılmamıştır. Fonlar için 51 trilyon liralık ödenek ayrılmış olmasına rağmen, yılsonundaki fon harcamaları 44 trilyon lirada tutulmuştur. Ayrıca yılın ikinci yarısındaki maaş düzenlemeleri de bütçe imkanları çerçevesinde yapılmıştır. Sayılan bu ve benzeri tedbirlerle bütçe harcamalarında önemli ölçüde tasarruf sağlanmıştır.

-Öte yandan başlangıçta 627 trilyon olarak tahmin edilen bütçe gelirleri yıl sonunda 753 trilyon olarak gerçekleşmiştir. Bu miktar

özel gelirler hariç tutulursa 741 trilyon lira olmaktadır.

Bütçe gelirleri başlangıca göre 114 trilyon lira artmış olmasına rağmen yılsonu hedeflerinin altında kalmıştır.

Yılsonu hedeflerine göre vergi gelirleri 7 trilyon, özelleştirme gelirleri 24 trilyon, fon gelirleri 18 trilyon hedeflerin altında gerçekleşirken, vergi dışı normal gelirler hedefleri yaklaşık 10 trilyon aşmıştır. Böylece bütçe gelirleri hedeflerin 40 trilyon lira altında gerçekleşmiştir.

-Bütçe açığı miktarı ise özellikle bütçe gelirlerindeki bu noksanlık sebebiyle hedeflerin 43 trilyon lira üzerine çıkmış ve 146 trilyon lira gerçekleşmiştir.

DEĞERLENDİRME

1994 yılı bütçe uygulama sonuçlarını değerlendirebilmek için öncelikle bir önceki yıl bütçe uygulama sonuçlarını hatırlamak uygun olacaktır.

1993 yılında bütçe açığı 133 trilyon olarak gerçekleşmiş olup bu miktarın GSMH' ya oranı % 6.9'dur.

1994 yılında ise bütçe açığı miktarı 146 trilyon lira, bütçe açığı/GSMH oranı ise %3.7'dir.

Görüldüğü üzere 1994 yılında bütçe açıklarının GSMH'ya oranı bir önceki yıla göre 3.2 puan azalmıştır. Bu azalmaların 2.5 puanı harcamalardaki gerilemeden, 0.5 puanı gelirlerdeki artışlardan kaynaklanmıştır. Dolayısıyla harcamalarda yapılan tasarruf ve gelirlerdeki artışlarla bütçe açıklarının azaltılması sağlanmıştır.

Bu rakamlar, bütçe açıklarının azaltılması konusunda 1994 yılının başarılı bir yıl olduğunu göstermektedir. Faiz harcamalarındaki büyük artışlara rağmen bütçe açıkları belirli seviyelerde muhafaza edilmiştir. Şüphesiz kamu açıklarının azaltılması için alınan tedbirler, yatırımların gerilemesi, işsizlik, maaş ve ücretlerin reel olarak gerilemesi gibi arzu edilmeyen çeşitli sonuçlara da yol açmıştır. Ancak bu tedbirlerin alınmaması durumunda kamu açıklarının çok daha yüksek boyutlara ulaşacağı ve ekonomideki dengelerin iyice bozulacağı da unutulmamalıdır.

1995 yılındaki makro ekonomik hedefler öncelikle ekonomide ortaya çıkan bu olumsuz gelişmelerin ortadan kaldırılması

yönündedir. 1995 yılında, yatırımların yeniden canlandırılması, enflasyonun düşürülmesi, kamu açıklarındaki daralmanın devam ettirilmesi öncelikli hedefler olarak belirlenmiştir.

Sonuç olarak, 1994 yılı bütçe dengelerinin yeniden düzeltilmesi bakımından önemli adımların atıldığı bir yıl olmuştur. Ancak önemli olan bütçe dengelerindeki bu düzenlemenin devam ettirilmesi ve toplumun tüm kesimlerin 1994 yılında yaptığı fedakarlıkların boşa gitmemesinin sağlanmasıdır. Bu itibarla 1995 yılında da tasarruflu bir bütçe politikasının uygulanması ve bütçe açıklarındaki azalmanın devam ettirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Önümüzdeki yılların, bütçe dengelerinin düzeldiği, kamu açıklarının azaldığı ve ülkemiz ekonomisinin daha iyiye gittiği yıllar olmasını diliyorum.